

"A M P T E P E"

Historische Vereniging gemeente Epe

=====

Voorzitter: G.S.van Lohuizen
 Beekstraat 20, Epe

Secretariaat: A.J.Veninga
 Burg.v.Walsumlaan 5, Epe

Penningmeester: C.Stork
 Dellenparkweg 8, Epe
 Giro: 1194015, t.n.v.
 Penn. Ampt Epe

=====

Lidmaatschap: f 5,-- per jaar

MEDEDELINGENBLAD "A M P T E P E"

januari 1971 nr. 22

=====

Abonnementsprijs :
voor leden der Vereniging gratis,
voor niet-leden f 0,75 p.nr.

=====

Kopij voor ons blad dient, zo mogelijk, te
voldoen aan het navolgende:

- a. getypt met regelafstand 1;
 - b. tekstbreedte maximaal 11 cm;
 - c. het papier aan één kant gebruikt
(dus achterzijde blanco);
 - d. gebruikte bronnen vermelden;
 - e. inleveren 15 dagen vóór de
verschijningsmaand (jan., april of okt.)
- =====

Redactieadres:

Mej. P.E.Berkhout, Sparrenlaan 12, Epe,
telefoon 2056

DE EPER JAREN VAN ELISABETH MARIA POST

I In publikaties over de plaatselijke geschiedenis van Epe wordt al sinds vele jaren meer of minder terloops aandacht geschonken aan het feit, dat in het begin van de 19e eeuw de (in die tijd) bekende dichteres en prozaschrijfster Elisabeth Maria Post enige jaren in Epe gewoond heeft. In de plaatselijke en regionale pers duiken met zekere regelmaat artikelen over haar leven en werken op, meestal geïllustreerd met het enig bekende portret van de dichteres (een gravure van Reinier Vinkeles naar een tekening door I. van 't Hoff), een afbeelding van haar graf op het kerkhof te Tongeren, en een afbeelding van de herdenkingsvaas op het terrein bij de Ned. Herv. kerk (door W.C. Brouwer). Niet zelden bevatten deze artikelen vele fouten en onnauwkeurigheden, zoals onder andere het laatste artikel in het Veluws Nieuws door Fred. Verniers (15 aug. 1969). Een van de grootste misverstanden is wel, dat Post in Epe een deel van haar bekend geworden literaire werken geschreven zou hebben; zo schreef de redactie van het V.N. in het hiervoor genoemde nummer ter introductie van het artikel van Verniers: "Vanuit de pastorie, die nu niet meer bestaat, probeerde zij mee te werken aan de opbouw van de Nederlandse literatuur." Deze mededeling is een slag in de lucht. Het enige dat Post in haar Eper jaren gepubliceerd heeft, is een zoekgeraakte brochure naar aanleiding van de dood van een broer van haar. Het overige gepubliceerde werk dateert uit de tijd dat zij in Arnhem, Velp en Noordwijk woonde. Het gedicht Het dorpjen, dat begint met

Hoe vreedzaam ligt dat Dorpje,
Daar aan den voet des heuvels,
Met al zijn boerderijen,
Zijn kleine lage hutten,

En bruine rieten daken,
Met groen bemoste vakken;
Zijn peer- en appel-boomgaarts;
Zijn breede linden boomen,
Die wandelpad en hutten,
Omschaduw en koelen! ((a))

heeft men met Epe in verband gebracht, maar het dorpje is Velp; ook de door de tijdgenoot gewaardeerde Elegie, waarin een klacht tot uiting komt over het verlies van een "Zalig land", "Een aardschen hemel in het schoone Gelderland", heeft op de omstreken van Velp en Arnhem betrekking.

Het is dan ook niet mijn bedoeling in dit artikel over de Eper jaren, het literaire werk van Post te bespreken; anderen hebben dit reeds gedaan en ik hoop dit t.z.t. te doen in een studie en in een bloemlezing uit de werken van Post - die in dit blad aangekondigd zullen worden. Ik zal de biografische feiten van haar laatste levensjaren geven, voorafgegaan door een zeer kort overzicht van haar leven en werken, zoals dat ook in het 7e deel van de Moderne encyclopedie der wereldliteratuur zal verschijnen.

Kort overzicht:

Elisabeth Maria Post, zesde kind van Evert Post en Maria Johanna van Romondt, werd op 22 nov. 1755 te Utrecht geboren en op de 26e daarop volgend in de Domkerk gedoopt. Na het faillissement van de vader en de gedwongen terugtrekking uit het stadsbestuur van Utrecht, zwierf de familie zes jaren door de provincie Utrecht, totdat ze een vaste woonplaats vond in Amerongen. Hier deed de schrijfster de indrukken op van het landleven dat voor haar geluk betekende na het ongeluk en het onrecht dat de stad haar familie had gebracht; de arcadische literatuur is voor haar functioneel.

Na verblijf in Arnhem en in Velp huwde zij in juli 1794 met de Noordwijkse predikant Justus Lodewijk Overdorp (Overdorp was in jan. 1763 te Doetinchem geboren). Haar slechte gezondheid was mede reden dat haar man in 1807 een beroep aanvaardde naar Epe (Gld.). In deze plaats stierf zij; temidden van de Tongerense bossen ligt zij begraven.

Haar werk is sterk autobiografisch. De dreigende verhuizing van Amerongen naar Arnhem is de achtergrond van haar roman-in-brieven Het land (1788). In dit sentimentele werk neemt de verheerlijking van het landleven, de vriendschapscultus van twee vriendinnen en een door de natuur geïnspireerd geloof, een grote plaats in. Er zijn vele modern aanvoerende natuurbeschrijvingen. Post volgde Gessners Der Wunsch en Hirschfelds Das Land-leben niet klakkeloos na, maar verwerkte eigen inzichten en ervaringen. Het land verscheen anoniem en beleefde in korte tijd vier drukken. De Arnhemse predikant-letterkundige Ahasuerus van den Berg schreef een voorwoord in de vorm van een brief aan de dichteres Margriet van Essen-van Haeften.

Uit brieven die zij uit Demarary (Guyana) ontving van haar broer H.H.Post, putte zij de stof voor een exotische roman (in-brieven) Reinhart, of natuur en godsdienst (1791/92). De mannelijke hoofdpersoon keurt aanvankelijk de slavernij ten zeerste af, maar wordt minder principieel als hij zelf een plantage gekocht heeft; hij probeert dan een vader voor zijn slaven te zijn. Beschouwingen over vriendschap, liefde, natuur en geloof zijn de voornaamste bestanddelen van deze liefdesgeschiedenis met ongelukkige afloop. Als in Het land is het verhaal minimaal; de gevoelens zijn belangrijker dan de gebeurtenissen, een van de redenen, dat de schrijfster de werken niet

als roman aandiende. Hoewel haar sentimentaliteit zuiverder is dan van menig tijdgenoot, stak J.Kinker er in De post van den Helikon de draak mee.

Post pleit voor de emancipatie van de vrouw. Zij geeft vrijmoedig blijk van haar liefdesgevoelens voor haar a.s. man in Gezangen der liefde, tot schrik van de recensent van de Vaderlandsche letteroefeningen.

In haar natuurpoëzie leidt natuurbeschouwing tot verheerlijking van de Schepper, of tot een moralistische conclusie. De Gelderse natuur geniet haar voorkeur.

Haar werk, dat niet van het hoogste niveau is, geeft een duidelijk beeld van de Europese literaire ontwikkelingen in de loop van de 18e eeuw; men ziet de overgang zich voltrekken van Classicisme via Pre-romantiek naar Romantiek.

Post vertaalde o.a. Schillers Don Karlos, Estelle van Florian en de werken van Gessner.

Haar voornaamste werken zijn: Het land, in brieven (1788); Voor eenzaam (1789); Reinhart, of natuur en godsdienst (1791/92); Mijne kinderlijke traanen (1792); Gezangen der liefde (1794); Het waare genot des levens, in brieven (1796); Ontwaakte zang-lust (1807).

II De Eper jaren:

De jaren in Noordwijk betekenden voor Post een dieptepunt in haar bestaan. Zij verkeerde geestelijk en lichamelijk in een ernstige crisis. Verscheidene factoren waren daarop van invloed. Post vereenzaamde in Noordwijk; ze miste de veelvuldige contacten met in kunsten en wetenschappen geïnteresseerde vrienden en verwanten, die ze in Arnhem en Velp had gehad. Weliswaar is bekend dat ze in Noordwijk bezoek ontving van haar collega's Betje Wolff en Aagje Deken, en dat Overdorp en zij met de predikant-dichter Jan Scharp omgingen, maar deze contacten waren te incidenteel om haar het

gemis te doen vergeten. Dan was er de moeilijke staatkundige situatie: in 1795 was, dankzij Franse steun, de Bataafse Republiek uitgeroepen, maar deze gebeurtenis betekende oorlog met Engeland, achteruitgang van de handel, en op den duur aantasting van Nederlands onafhankelijkheid door de steeds groter wordende Franse invloed. Posts lichamelijke zwakte werd mede veroorzaakt door de vochtige en koude zeelucht die zij niet verdragen kon. Als belangrijkste oorzaak van haar crisis zag Post zelf het gemis van de landelijke natuur, bossen, beken, velden, heuvels, zoals zij die aan de Veluwe-rand in Arnhem en Velp genoten had. In de jaren na 1803 drong de gedachte aan een naderende dood zich steeds sterker aan haar op, en alle goede zorgen van haar man ten spijt, verslechterde haar toestand snel. Overdorp raadde haar aan om weer de pen te gaan hanteren, of liever om haar harp van de Noordwijkse wilgen te halen. Ernstige godsdienstige gedichten en enige herinneringen aan de Gelderse natuur waren het resultaat. Ze werden in 1807 gebundeld en uitgegeven als haar Ontwaakte zang-lust. In deze bundel spreekt ze meer dan eens de wens uit terug te kunnen naar een eenvoudig landverblijf in Gelderland, waar ze haar gezondheid en geluk hoopte terug te vinden. Ter gelegenheid van Overdorps verjaardag op 14 jan. 1805 dichtte ze:

'k Zou zoo graag uw jaardag vieren,
Beste gade! met een lied;
Maar mijn stem is schor en beevend,
En mijn veldlier, waar is die?
Ach! zij hangt aan een der wilgen,
In dit kaal en waat'rig oord,
Daar, zoo ver van berg en beekjens,
Leeven en gezondheid kwijnt.

((b))

[...]

Ze spoorde haar man aan, eventuele mogelijkheden om van standplaats te veranderen niet ongebruikt te laten.

Haar wens ging gedeeltelijk in vervulling. Niet "in den kring van magen en vrinden" in Arnhem en omgeving, maar in Epe kwam ze terecht. De predikantsplaats was hier al langer dan een jaar vakant. Het Departementale Bestuur van Gelderland adviseerde, met toestemming van de minister van binnenlandse zaken van het toenmalige Koninkrijk Holland, Overdorp als de nieuwe predikant. Het kerkelijk beroep volgde (op 6 april 1807) en na enige dagen besloot Overdorp de Noordwijkse gemeente te verlaten, " 't geen eene groote neerslagtigheid onder dezelve verwekte, en niet zonder het storten veler tranen vernomen werd." Aan de heer van Noordwijk schreef hij:

Met aandoening moet ik Uw Hoog wel Gebooren communiceeren, dat ik mij verplicht gevonden heb, de beroeping naar Epe, naa een bedaard overleg, aan te nemen, en dus ook van Uw Hoog Wel Gebooren mijn ontslag en een goed getuigenis te vragen; de groote meerderheid der roepende gemeente, de gezonde lucht, de goedkooper levenswijs en meerder tractement verplichten mij er toe, schoon ik de banden met deze gemeente gevoel. ((c))

De gezondere lucht ten behoeve van zijn vrouw en het hogere inkomen zullen wel de doorslag gegeven hebben. Wat het laatste betreft, Post had in hetzelfde jaar al eens opgemerkt, dat ze haar materiele wensen beter achterwege kon laten: "Die levensphilosophie is nodig in een wereld daar de goederen des levens zoo magtig verschillend verdeeld zijn"; een teken dat ze het niet breed hadden.

Op 24 mei 1807 preekte Overdorp afscheid en twee dagen later verliet hij met zijn vrouw en een huisgenote de Noordwijkse gemeenschap, "onder wederzijdsche hartelijke traanen en zegenbeden."

Met de hoop op een betere gezondheid van Elisabeth kwam het predikantsgezin te Epe aan. Elisabeths broer, ds. E.J. Post uit Arnhem, leidde de bevestigingsdienst op zondagmorgen 7 juni en 's middags hield Overdorp zijn intrede. "Alles liep ten genoegen van eene talrijke schare hier bij deze gelegenheid zamengekomen gelukkig af", aldus een ooggetuige. ((d))

Het dorp Epe was in zoverre met het geliefde Velp te vergelijken dat het ook op de rand lag tussen een gebied van bouw- en weiland enerzijds en van heide en bossen anderzijds. De heuvels waren er minder hoog en de gecultiveerde natuur ontbrak. Het dorp was redelijk welvarend, wat onder meer tot uitdrukking kwam in het feit, "dat alle de ingezetenen in hunne eigen huizen wonen". Behalve koren werd er ook hop verbouwd. Er waren enige papiermolens en brouwerijen. In 1807 telde de kerkelijke gemeente ruim 1800 zielen. Vanuit de pastorie die aan de rand van het dorp lag (ongeveer op de hoek van de Weemeweg en de Beekstraat), had men een weids uitzicht over bouwland en heidevelden met de bossen en de heuvels aan de horizon; voor het huis stroomde een beek. In de pastorietaan werd een boekencel gebouwd in de vorm van een "Hermiten Huisje". Er werden bomen en heesters rondom geplant, alles volgens Elisabeths smaak. Kortom, Elisabeths wens was voor een groot deel in vervulling gegaan. Zij beschouwde dit alles als een Goddelijke verhoring van haar bede.

Met Elisabeth en haar man kwam Anna Theodora Dusseau mee naar Epe. Zij had Elisabeth in Noordwijk tijdens haar ziekte al enige tijd verzorgd en gezelschap gehouden. Ook in Epe was zij huisgenoot en fungeerde als dame van gezelschap.

Het "leraars"-gezin werd zeer welwillend ontvangen. De kerkmeesters lieten de pastorie

opknappen en de boekencel bouwen, meer dan eens werden de overige materiële voorzieningen verbeterd. Gebrek aan werk was er niet in een gemeente die zo lang vakant was geweest. Tot zijn genoegen kon Overdorp aan de heer van Noordwijk schrijven:

Op den duur heb ik hier veel stof van dankzegging, er is hier veel lust en iever en aanmoediging voor een Leeraar [...]. ((e))

Behalve voor de normale pastorale plichten, waarvan het afleggen van huisbezoek niet tot de geringste behoorde, moest hij zich inspannen voor het verbeteren van de school en voor een actie voor een nieuw orgel. In verband met dit laatste vroeg hij zelfs audientie aan bij koning Lodewijk Napoleon toen deze op het Loo verbleef. De koning kwam zelf de kerk bekijken en gaf zijn medewerking. In 1809 werd het nieuwe orgel met grote plechtigheden ingewijd. De koning zou zelf de dienst bijwonen, maar liet zich op het laatste ogenblik door minister Mollerus vervangen. Overdorp hield een redevoering Over den weldadigen invloed eener welingerichte en gewijde Musiek op de godsdienstige stemming onzer harten.

Elisabeths gezondheid keerde zich ten goede. Na verblijf van ruim een jaar kon Overdorp aan de heer van Noordwijk meedelen:

mijn vrouw door Gods goedheid merkkelijk beter, is in 10 jaar zo wel niet geweest [...]. ((f)) Verder blijkt uit andere correspondentie, "dat de weldadige invloed der Geldersche lucht haar 'minder spanning en pijn' deed veroorzaken; dat zij dagelijks 'wandelingjes' deed en rijtoeren in 'de koetskar' ". Die rijtoertjes zullen onder meer naar de vijf kilometer van Epe gesitueerde buurtschap Tongeren geleid hebben, waar het landgoed van de familie Rauwenhoff gelegen was. Elisabeth was met Jan Hendrik Rauwenhoff (oud patriottisch burgemeester van Elburg) en vooral met diens dochter Anna bevriend. Behalve de Tongerense natuur moet het ook de

culturele belangstelling van de Rauwenhoffs geweest zijn die Elisabeth aantrok. J.H.Rauwenhoff dichtte en bezat bovendien een aantrekkelijke bibliotheek. Ook Anna hanteerde de pen; zij schreef sentimentele gedichten, zoals een Treurlied op het sterven van Charlotte Roulin (Lotje Roulin was een geliefde romanfiguur uit de Willem Leevend, een roman-in-brieven door Betje Wolff en Aagje Deken).

In 1809 overleed in Demerary Elisabeths broer H.H.Post. Toen dit bericht haar na enige tijd bereikte, schreef ze een Ter gedachtenis aan deze broer die terwille van zijn ouderlijk gezin naar Guyana vertrokken was en daar met succes een bestaan opgebouwd had. Het werkje was bedoeld voor familie en bekenden.

Of Post in de Eper jaren nog ander werk, met name gedichten, geschreven heeft, is niet bekend. Er zijn geen nieuwe publikaties verschenen. De overlevering wil, dat ze in haar boekenhut veel gewerkt heeft, dwz. gelezen en geschreven.

Reeds in de loop van 1809 was haar gezondheid opnieuw minder geworden. In het begin van het jaar 1812 kwam Margo Dusseau, een familielid van Anna Theodora, naar Epe, om bij de verzorging behulpzaam te zijn. Elisabeths zwager J.A.Streso, die sinds zomer 1811 predikant te Kampen was, moest in de paastijd enige diensten voor Overdorp waarnemen:

Daar de Pred. door een gevaarlijke ziekte zijner vrouw dit voorjaar verhinderd is geworden, eenige weekbeurten gedurende de passie waar te nemen, of huisbezoeking te doen [...]. ((g))

Ook konden er geen nieuwe lidmaten aangenomen worden, omdat de catechisatie opgeschort was "uithoofde van den hoogst gevaarlijken toestand der huisvrouw van den predikant". Na een hevig en langdurig lijden overleed Elisabeth op 3 juli

1812 's morgens om tien uur op ruim 56-jarige leeftijd.

De Adjunct-maire van de gemeente Epe, Evert Vermeer, noteerde de aangifte van haar overlijden als volgt:

Heden den vijfden July agtienhonderd twaalf, s'middags om vyf uren, compareerden voor ons adjunct Maire, bij absentie van de Maire van de Gemeente van Epe, officier van den burgerlyken stand, Jan van Lohuizen, smit, oud vier en vyftig Jaren, en Hendrik Heimen Krygsman, schoenmaker, oud twee en veertig Jaren, beide wonende alhier, buuren van de overledene, dewelke verklaarden, dat alhier op den derden Julij agtienhonderd twaalf, s'morgens om tien uren overleden is Elisabeth Maria Post, Echtgenote van Justus Lodewijk Overdorp, oud zes en vyftig Jaren, geboren te Utrecht, zonder beroep, dogter van Evert Post, oud Regent der stad Utrecht en vrouwe Johanna Maria van Remondt, gewoond hebbende te Utrecht, en hebben de declaranten, nevens ons adjunct Maire, deze, na voorlezinge, getekend. ((h))

Onder de acte staan de handtekeningen van beide burenen, J. v. Lohuizen en H.H.Krijgsman, en van Evert Vermeer, die bij zijn naam noteert "Adj. Mere" - het Frans was moeilijk voor deze waarnemend burgermeester, zelfs in 1812 toen Nederland een Franse provincie was.

Enige dagen voor haar dood had Elisabeth aan Anna Theodora Dusseau de volgende woorden gedictieerd, waarbij ze afstand deed van haar zorgelijk aards bestaan:

Zijt van mij gegroet stille rustplaats der Dooden: ik zie u in mijne verbeelding met stille ontmoeting; - de vriendschap gaf mij hier eene schuilplaats; - de smart van een moeitevol leven hoop ik in u uitteslapen, en zijn verdriet te vergeten. -- de Gade,

die met mij weende, en de jeugdige vriendin zullen mij hier ter ruste brengen; bezoeken; en wellicht bij mij rusten. Hier zal ik de wereld, en haare tranen vergeten; - lang, afmattend lijden vergeten; - den zwarten, akeligen nacht van dat lange leven vergeten; - en, ongestoord den zaligen morgen der Opstanding verwachten! --- In Gods schoone vrije schepping zal ik ongestoord slapen; -- in den moederlijken schoot der aarde is mijne slaapplaats geheiligd. -- Nu, door het graf overwonnen, zal ik het ook eenmaal overwinnen: Dood, en Graf zijn door Hem vernietigd, die leven, en onsterfelijkheid aan het licht bragt; -- Hij leeft, en ik zal leven; -- dit stof wordt gezaaid door de Onsterfelijkheid!

((i))

Deze laatste woorden werden met een kleine wijziging op haar grafsteen gebeiteld: "Hy leeft en ik zal Leeven / Dit stof word gezaaid voor / de onsterfelijkheid". De vriend die haar in "Gods schoone vrije schepping" "een schuilplaats" verleende was J.H.Rauwenhoff, die haar een grafplaats beloofde op een kort tevoren aangelegd familiekerkhof op zijn landgoed in de Tongerense bossen. Elisabeth was de eerste die er begraven werd. Heide, mos en lage bosplanten bedekken haar graf.

In alle stilte was ze begraven; haar dood bleef vrijwel onopgemerkt in een tijd waarin Napoleons optreden - de strenge doorvoering van het Continentaal Stelsel, de tiërcering, de conscriptie, de voorbereiding tot het Russisch avontuur -, aller aandacht opeiste. Elisabeths zwager J.A.Streso publiceerde kort na haar dood een gedicht Ter gedachtenis, dat aan familieleden en kennissen werd gezonden. Overdorp stuurde communicatiebrieven rond;

in die aan Jan Scharp schreef hij onder meer als schrijvend postscriptum:

Het is hier een paradijsje - mijn pastorie - alles aangelegd naar mijn lieve vrouws smaak - en nu is zij er niet meer - maar zij weent ook niet meer! ((j))

Enige weken na haar dood herdacht Overdorp zijn vrouw tijdens een kerkdienst; de preek zelf is niet bewaard gebleven, wel het bericht dienaangaande:

Den 19 Julij heeft onze Pred. [...] de dankzegging na het H.A. gepredikt - en tevens aan het godsdienstig leven - lijden - en sterven zijner op den 3. dezer overledene echtgenoot, vrouwe Elisabeth Maria Post, tot stigting der gemeente - gedacht en tot navolging van Haar geloof en godsvrucht opgewekt. ((k))

Twee maanden later werd een tweede graf op de Tongerense begraafplaats gedolven, slechts enkele meters van Elisabeths graf verwijderd. Op 13 september was na een slopende ziekte Elisabeths vriendin Anna Wilhelmina Rauwenhoff overleden. Vergelijkbaar met de wijze waarop de vriendinnen uit Elisabeths roman Het land dat wensten, werden Elisabeth en haar vriendin Anna dicht bij elkaar in de vrije natuur begraven. De 81-jarige J.H.Rauwenhoff betreurde het verlies van zijn dochter in een lang gedicht, waarin hij onder meer uitdrukte dat Elisabeth en zijn dochter Anna beide in hemelse zaligheid zullen voortleven:

Mijn Dogter ach!! gij leeft niet meer,
Moest ik het graf, bij mijn verschijnen,
Voor mij bestemd, voor U berijen?
Helaas! gij gaat mij voor, en nimmer keert
gij weer.

[...]

Hier slaapt ook zacht bevrijd van smart
Elisabeth die kort geleden
Deez' doods Valei is ingetreden
Geëerd bemind van Elk, die deugd voed
in zijn hart.

Zij door haar fiere pen vermaard
In keurig ondigt, en gedigten
kon door haar Edele lier elk stigten
Helaas die flonkerster pronkt thans
niet meer op aard.

Zij wierd door lijden voorbereid
om naar een Zaal'gen oord te streeven
En in Gods Paradijs te leeven
Zij ging U voor, en was, eer rijp voor
de eeuwigheid.

Daar leeft gij Beiden ongestoord
In nameloose Zaligheeden.
Daar is Uw strijd ten eind gestreeden
Waar niets dan 't Lofgezag, der
Zael'gen wordt gehoord.

[...]

((1))

[...]

((1))

J.H.Rauwenhoff volgde zijn dochter drie jaar later, in oktober 1815.

Na Elisabeths dood bleef Overdorp met Rauwenhoff bevriend en deze was nog getuige bij Overdorps tweede huwelijk met Anna Theodora Dusseau op 16 april 1815. Ds. Overdorp was toen 51 en Anna Theodora 29 jaar. Hij bleef predikant te Epe tot 1826. Toen moest hij vanwege een ernstige ziekte emeritaat aanvragen. Hij verhuisde naar een buiten bij Warnsveld en overleed na een langdurig lijden te Zutphen op 15 juni 1844. Overdorps bezittingen, waaronder de letterkundige nalatenschap van zijn eerste vrouw, kwamen in de familie Dusseau terecht. In het begin van de twintigste eeuw bevond zich één en ander nog in het bezit van deze familie - met uitzondering van het boekenbezit dat

Anna Th. Dusseau in 1846 had laten veilen. Meester Heuvel uit Borculo en ds. Prins uit Epe hebben omstreeks 1912 nog inzage gehad in het overgebleven deel van de nalatenschap. J.A.Prins maakte in zijn aantekeningen bij het boekje van H.W.Heuvel (Elisabeth Maria Post 1755-1812. Haar leven en geschriften. Epe 1913) onder meer melding van een gouden horloge dat Post als honorarium van haar uitgever Johannes Allart zou hebben ontvangen voor haar roman-in-brieven Het land. Thans zijn van Post nog alleen enkele gedrukte werken in het bezit van deze familie.

In Epe, de plaats waar Post haar laatste levensjaren doorbracht, staat op het terrein bij de Ned. Herv. kerk een monument ter gedachtenis. Ds. J.A.Prins voerde daarvoor bij de honderdjarige herdenking van haar dood in 1912 een actie. De bekende pottenbakker en beeldhouwer W.C.Brouwer uit Leiderdorp kreeg de opdracht voor deze grote stenen urn, die in 1914 geplaatst werd. Deze thans beschadigde urn symboliseert niet alleen de vergankelijkheid van de mens, waarvan Elisabeth Maria Post zo diep doordrongen was, maar tevens de vergankelijkheid van de waardering voor haar werk, dat thans in wetenschapskringen voornamelijk gezien wordt als "een opslagplaats van literair materiaal", en nauwelijks meer om zich zelfs wille gelezen wordt.

((m))

(m)

Post schreef reeds in 1789, dus na het succes van haar eerste roman (uit 1788):

Zou ik dan ooit jagen om een handvol ver-
gankelijken lof? of zoude ik dan, als hij
mij toevloeit, mij laaggeestig daar op
verheffen? Neen de tijd zal dien ver-
strooijen als ligt kaf, en zo Wdel maken
als mijn verdwijnend leven. ((n))

((n))

Zij was overtuigd van de ijdelheid des levens, en beschouwde haar aardse bestaan geheel in functie van het leven na de dood, zoals ook uit al haar

geschriften blijkt. "Natuur en Godsdienst" vormden de belangrijkste inspiratiebron voor haar leven en werken. De Gelderse natuur, vooral die rond Arnhem en Velp, genoot haar voorkeur. Dat ze haar levensavond in deze natuur mocht doorbrengen - zij het dan niet in Velp, maar in Epe -, stemde haar tot grote vreugde. Haar vurige wens in de Tongerense bossen begraven te worden, onderstreept haar verbondenheid met de Eper natuur.

Bert Paasman.

III. Verantwoording:

- ((a)) Ontwaakte zang-lust, p.14.
- ((b)) Ontwaakte zang-lust, p.158.
- ((c)) Brief van J.L.Overdorp aan de heer van Noordwijk, d.d. 16 apr. 1807. Geciteerd bij: J.Kloos, Noordwijks dichteres E.M.Post, p.150.
- ((d)) Boekzaal der geleerde wereld, 1807^{II}, p.80.
- ((e)) Brief van J.L. Overdorp aan de heer van Noordwijk, d.d. 7 dec. 1808. Aanwezig op het Alg. Rijksarchief te Den Haag (Huisarchief Offem, voorl. inv. nr. 588).
- ((f)) Citaat uit de brief d.d. 7 dec. 1808 (zie aant. e).
- ((g)) Handelingen des Kerkenraads van Epe [...] 1781-1830, p.205.
- ((h)) Overledenen 1812 Epe. Acte d.d. 5 juli 1812, aanwezig op het Gemeente-archief te Epe. Een vrijwel gelijklopende acte bevindt zich op het Rijksarchief van Gelderland te Arnhem (Burgerlijke stand Epe F 2).

- ((i)) [J.A.Streso.] Ter gedachtenis van mijne behuwde zuster Elizabeth Maria Overdorp, geboren: Post. Overleden den 3^{den} Julij, des jaars 1812. [Kampen 1812.]
Blad * 2 recto en verso.
 - ((j)) Communicatiebrief van J.L. Overdorp aan ds. J.Scharp, geciteerd bij Js. van Reyn, Elizabeth Maria Post, p.215.
 - ((k)) Handelingen des Kerkenraads van Epe [...] 1781-1830, p.206.
 - ((l)) J.H.Rauwenhoff. Treurzang, bij het Graf van mijn Teder-Geliefde Dogter Anna Wilhelmina Rauwenhoff binnen Amsterdam overleden op den 13. en begraven op den 17. van Herfstmaand 1812 in onze Famillie begraafplaats Te Tongeren. Het gedicht is gedateerd October 1812 en bevindt zich in het Familie-archief van de fam. Rauwenhoff te Epe.
 - ((m)) J.C. Brandt Corstius. Idylle en realiteit, p. 1-4.
 - ((n)) Voor eenzaam, p.251.
- De belangrijkste studies over E.M.Post zijn (in chronologische volgorde):
1. Js. van Reyn. Elizabeth Maria Post. Een levens- en karakter-beeld. In: Het lees kabinet, 1871, IV, p.207-218.
 2. J.Kloos. Noordwijks dichteres E.M. Post. In: Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en Rijnland 8(1911), p.140-150.
 3. H.W.Heuvel. Elisabeth Maria Overdorp-Post (22 Nov. 1755- 3 Juli 1812.) In: Nieuws- en advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en omstreken van Woensdag 3 Juli 1912, no.2152, tweede blad.

4. H.W.Heuvel. Elisabeth Maria Post 1755-1812. Haar leven en geschriften. Met voorwoord en aantekeningen van J.A.Prins. Epe 1913.
5. G.Kalff. Elisabeth Maria Post. In: Vragen des tijds 1914, p.345-370.
6. J.Prinsen. Het sentimenteele bij Feith, Wolff-Deken en Post. In: De gids 79 (1915), I, p.532-554.
7. J.C. Brandt Corstius. Betje Wolff is het niet alleen. In: De nieuwe taalids, 43(1950). p.212-221.
8. J.C. Brandt Corstius. Idylle en realiteit. Het werk van Elisabeth Maria Post in verband met de ontwikkeling van de Europese literatuur in de tweede helft van de achttiende eeuw. Amsterdam [1955].

Verdere literatuur over Post zal opgenomen worden in de Bibliografie van Epe die door mej. P.E. Berkhout wordt voorbereid, en die binnenkort zal verschijnen.

Hierbij zou ik van harte dank willen betuigen aan mevrouw J. van Zwijndregt-Rauwenhoff voor de gastvrije en behulpzame wijze waarop zij mij verscheidene malen op West-Raven ontvangen heeft en inzage verleende in de documenten uit het Rauwenhofffamiliearchief.

Voorts aan de deskundige genealoog en archiefkenner, mr. L.J. Rietema te Epe, voor zijn hulp en adviezen.

Tenslotte aan de heer G.S. van Lohuizen voor zijn bereidwillige medewerking bij het raadplegen van het Archief van de Ned. Herv. kerk te Epe.

Lezers die op de hoogte zijn van het bestaan van handschriften, brieven en andere documenten van en over E.M. Post, verzoek ik

mij dat te willen mededelen. Vooral ook ben ik geïnteresseerd in de tot nu toe onvindbare brochure die Post in haar Eper periode geschreven zou hebben: Ter gedachtenis van mijnen waardigen broeder H.H. Post, in 1809 te Demerary overleden (1810). Het is niet onmogelijk, dat bepaalde van ouds Eper families, nog het één en ander van en over Post bezitten. Mijn adres is: Nic. Beetsstraat 38 Putten (Gld.)

Uit: Elegie aan Gelderland

O zalig land! daar 't oog zoo wijd en zijd kan
dolen,
Van elken heuveltop op 't heerlijkst vergezigt;
Waar 't rookend hutjen, in een eenzaam dal
verscholen,
Als 't beeld der kalme rust zoo toovrend
voor ons ligt.
Daar 't oog zich steeds vergast op wiss'ling
van tooneelen,
Het oor maar luistert naar een schoon harmo-
nisch lied,
Daar al de zinnen in het zachtst genoegten deelen,
En 't hart dit rein vermaak, zoo zalig rijk,
geniet.

Helaas! ook ik, ik dronk weleer met volle teugen
Uit deze vreugdebron, ik lag hier in uw schoot,
Natuur! en ach! de tijd wischt nooit uit mijn
geheugen,
Hoe veel, hoe rein, hoe zacht, hoe zalig ik
genoot.
Veel jaren mijner jeugd zijn hier te ras verdwenen;
'k Bezucht hun in een oord, waar ziel en
lighaam kwijnt;

En ga ik soms eens naar dat toovrend landschap
 henen,
 't Is als een vreemdeling, die komt en weêr
 verdwijnt;
 Weemoedig drijven mij dan tranen in mijne oogen;
 Bij 't schaduwvlug genot wordt zacht genoeg
 smart;
 Dan schijnt mijn levenslot met somber floers
 omtogen,
 En 't denkbeeld: "ik moet weg" snijdt m' als
 een vlijm door 't hart.
 Ach! dat uw zorg mij hier ter woon een plekje
 schikte,
 Voorzienigheid! al waar 't in 's levends
 avondstond;
 o! Dat die aanblik nog mijn flauwend oog
 verkwikte,
 In wien mijn blijde jeugd haar hoogst genoeg
 vond!
 't Eenvouwigst landverblijf, in eene der stilste
 hoeken,
 Nabij een statig bosch, omringd van zwaar
 geboomt,
 Daar lieve zangers, jaar op jaar, hun nestjes
 zoeken,
 En 't murmlend beekje zacht de kleine hoeve
 omzoomt:
 Dit 's al wat ik begeer; 'k zou ruimer adem-
 halen
 In zuivrer lucht; mijn geest zou min beneveld,
 meer
 Van banden vrij zijn; 'k zou die schoone streek
 doordwalen,
 Gezond, gelukkig zijn, en worden als weleer;
 'k Zou weêr geheel gevoel, natuur! voor uw
 genoeg,
 In uw zoo roerend schoon, uw grooten Schepper
 zien;
 'k Zou om geen schijn-genot, om eer noch rijkdom
 zwoegen;

Maar, met een dankend hart, Hem daaglijks hulde
 biên.
 'k Zou, bij een sober deel, mij wel te vreden
 vinden,
 En, lieve lotgenoot! aan uw getrouwe hand,
 Genoot ik in den kring van magen en van vrienden,
 Een aardschen hemel in het schoone Gelderland.
 Noordwijk E.M. Overdorp, geb. Post

Rumoer op de Rollekoot

Het is zaterdagavond 14 oktober van het jaar
1809. Papiermaker Karel Kamphuis van de Rolle-
 kootsmolens zit bij het vuur. De dagtaak zit er
 weer op en een knappe kerel die hem nu nog weer
 bij het vuur wegstrijkt. Het is stil in de keuken,
 de klok wijst al bijna negen uur. Er klinken
 voetstappen, Karels vrouw Derkje Vis stapt de
 keuken in, "Baas dat is in de schuur niet goed,
 de agterdeuren staan los en de meid zegt dat
 zij die heeft toegemaakt". Karel schiet in de
 lach "O dat zal wel gekheid zijn", met zulke
 smoesjes krijgen ze hem niet naar buiten. Nu
 komt ook de kleine meid binnen. "Baas gij moet in
 de schuur komen want daar is volk". Roep dan de
 jongens maar is zijn antwoord en even later komen
 de beide knechts de keuken binnen en Karel stuurt
 ze naar de schuur om te zien wat er aan de hand
 is. Ook zijn vrouw en de kleine meid volgen, maar
 baas Kamphuis komt de stoel niet uit, allemaal
 flauwe kul denkt hij. Een korte tijd blijft hij
 zitten maar dan krijgt zijn nieuwsgierigheid de
 overhand en gaat hij naar buiten om eens pools-
 hoogte te nemen. Bij de schuur gekomen ziet hij
 zijn huisgenoten op de deel staan en op de vloer
 ligt de grote meid Garritje Arends. Met moeite
 wordt hij iets gewaar van wat er is voorgevallen.

Het blijkt dat een manspersoon zich op de hilde verstopt had en daar door de meid is ontdekt. De insluiper heeft hierna de meid neergeslagen met een greepensteel en vervolgens de benen genomen. De verwondingen vallen gelukkig nogal mee en beperken zich in hoofdzaak tot "een dikke achter bij het kruys daar zoo bij de lendenen". Gezamenlijk brengen ze het slachtoffer naar de warme keuken waar de meid prompt van haar stokje gaat, maar nadat haar een beetje jenever wordt gegeven komt zij weer bij bewustzijn. Voor alle zekerheid stuurt Kamphuis een boodschap naar chirurgijn Huygen, die terstond meegaat en haar aderlaat. Een paar dagen later is de meid weer de oude. De justitie heeft niet veel moeite met het vinden van de dader. Het spoor leidt naar Berent Roelofs, zoon van een wever en wonende in Schaveren. Hij heeft korte tijd tevoren bij Kamphuis in de aardappels gewerkt.

De arrestatie en veroordeling volgen wegens het inbreken in een schuur waarin hij zich met een misdadig oogmerk had verborgen gehouden. Bij 's Hoves interlocutoir gewijsde van de 24e van Bloeiimaand 1810 wordt hij onder handtastinge weer uit zijn detentie ontslagen.

W. Terwel

Crim. Proc. v.h. Hof
1810 nr. 20

VERSCHEENEN :

KAART van het Landgoed TONGEREN,

gelegen op de Veluwe onder Epe
naar zijn staat van den jare 1969
in opdracht van Mevrouw D.Honig-Prager
opnieuw verkend en in kaart gebracht door
F.W.Michels, cartograaf te Amsterdam.

Voor de liefhebbers en vooral voor de oude bewoners, in en rond dit landgoed, betekent dit werkstuk een dierbaar bezit. Met een vergrootglas, schuivend over de kaart "wandelt men" zelfs langs persoonlijk bekende hoekjes met eigen naam.

Terzijde, in cursief schrift, staat een beknopt toelichtend verhaal "Uit de geschiedenis van Tongeren", dat de vroegere toestand en hele bewoning de revue laat passeren.

Een deel van het landgoed, gelegen tegen de Westgrens en voorts in grote lijnen omsloten door Korrenbergweg - Le Chevalierlaan - Van Manen's Pad en Vierhousterweg, is Rustgebied voor het Wild.

De cartograaf Michels, bekend door zijn kaarten van Zwolle, Twente, Westkapelle, Utrecht, Amsterdam, Groningen en "De Nekker molen" (in opdracht van "Grolsch bier", achtereenvolgens verschenen in het "Handelsblad"), zal bij velen gewaardeerd zijn voor de diep geïnteresseerde wijze, waarop hij bijzondere namen invulde, zoals ook hier geschiedde.

De "Stichting Behoud" kreeg ook een exemplaar, dat straks bij de eigen verzameling te bezichtigen valt.

Bladvulling.

Kerkboek nr.IV., N.H.K. EPE.

1753, Kersttijd. Lidmaat: Gerrit de Haes, gewezen krankbezoeker op een Oostindischvaarder, met attestatie van Batavia.

id.id. .

1766. Herfst. Lidmaat: Gerrit de Haas, gewezen krankbezoeker, met attestatie van Caap de Goede Hoop. (bijgeschr.: vertrokken met attestatie naa Apeldoorn).

Mr. C.J.Rietema

I N H O U D

	blz.
De Eper jaren van Elisabeth Maria Post door Drs. A.N.Paasman - - - - -	2
Uit: Elegie aan Gelderland door E.M.Overdorp,geb.Post - - - - -	19
Rumoer op de Rollekoot door W.Terwel - - - - -	21
Verschenen: Kaart van het Landgoed Tongeren - - -	22
Bladvulling door Mr. C.J.Rietema - - - - -	23
Contributiebetaling - - - - -	24

CONTRIBUTIE-BETALING

Mag ik de leden er aan herinneren, dat een aantal van U, de contributie over het afgelopen jaar (c.q. de afgelopen jaren) nog niet heeft betaald.

Indien dit op U van toepassing is, vindt U ingesloten een formuliertje, waarop zowel de betreffende jaren, als het nog verschuldigde bedrag is vermeld.

Het bestuur hoopt op deze wijze te voorkomen, dat door te grote achterstallige betaling der contributie, overgegaan moet worden tot het schrappen van leden.

Mocht U inmiddels (januari 1971) betaald hebben, dan verzoek ik U het ingesloten formuliertje als niet toegezonden te beschouwen.

Namens het bestuur,
C.Stork, (penningm.)